

Hoe dat Olyvier doechdelic ende vol-[g3va]maect was om alle twisten ende gbescillen in vreden te stellen, ende hoe dat sijn wijf in corter stont grof¹ was van eenen so[n]e,² die genaemt was Henric.

Capittel .L.³

Alst ter kennissen vanden coninck quam dat Olyvier die tafel ter aerden gheworpen hadde daer dat bancket op geset was, so begonste hi te lachen, ende hi seide dat hi seere wel gedaen hadde om dat hem nyemant onderwijnden⁴ en soude om in die camer te willen comen, ende om dat hi niet gewect en soude worden.⁵ Ende si sliepen tot des ander daechs over elf uren,⁶ ende dat die coninc op dien tijt gheeten⁷ hadde, die welcke voer die dore vander cameren quam.⁸ Ende hi begonste hem te roepen, segghende dattet tijt was om op te staen.⁹

Olyvier die niet en sliep, quam in sijn hemde, ende hij dede den coninck die dore open, die welke alleen binnen in die camer ginc, ende hi quam totten bedde van sijnre dochter ende vertroeste¹⁰ haer also hi beste mochte, segghende dat hi van langhen tijden wel wiste dat

1. grof: zwanger

2. Homburch [1510]: soue

3. ¶ Comment oliuier fut vertueux en appaisant noises et debas et comme tantost sa femme fut grosse dung filz qui eust nom hemry. Le .l. chapitre

4. hem onderwijnden: het in zijn hoofd halen

5. QVant vint en la cognoissance du roy que Oliuier auoit rue par terre la table sur quoy le bancquet estoit assis il commença a rire Et dist quil auoit tresbien besoigne pource que nul ne sentremist de vouloi[r] entrer en la chambre et ne fust reueille de personne

6. elf uren: de klok die Philippe Camus gebruikt, wijkt nogal af van de traditionele middeleeuwse tijdrekening — maar zo te lezen wordt het Olivier en zijn bruid vergund om uit te slapen tot na het “disne”, waarmee hier het ontbijt bedoeld zal zijn — lang (uit)slapen was een sociale doodzonde gedurende de Middeleeuwen.

7. Homburch [1510]: gheeten — verbeterd naar Jan van Ghelen 1576: gheten

8. iusques le lendemain plus de .xj heures et que le roy auoit desia disne le quel vint a lhuy de la chambre

9. et les commença a appeller et disoit quil estoit iour et heure de leuer.

10. De (over)bezorgde koning troost zijn ontmaagde dochter in de veronderstelling dat zij een traumatische nacht doorgemaakt heeft. Een schoolvoorbeeld van dramatische ironie, want het publiek weet wel beter. Haar hardnekkig zwijgen doet zijn schuldgevoel alleen maar groter worden. Opvallend bij dit alles is de afwezigheid van de koningin van Enghelant, die in het hele verhaal niet voorkomt.

sij noch te jonck ¹¹ was om bi die mannen te slapen. ¹² Mer die schone Helena en antwoerde hem niet om geenre hande saken die hi haer seggen mochte. ¹³ Daer om nam hi orlof van haer, ende hi seide tot haer als dat si seer op hem verbolgen was, om dat si hem geen antwoerde en gaf. ¹⁴

Na dat hij van daer gegaen was, so quamen die vrouwen, ende hulpen haer op staen. ¹⁵ Ende als si ghereet was, so quam si ter missen. ¹⁶ Mer dat en was niet sonder besien te worden van veel lieden, die welcke alle gader eendrachtelic vonnisse gaven dat si niet manck ¹⁷ en ginc. ¹⁸

Als die misse gedaen was, so wort die maeltijt begonnen, die welcke seere overvloedich was van allen costeliche-[g3vb]den. ¹⁹ Ende die coninc hielt open hof .xv. dagen lanc, na welcke feeste alle die heren oerlof namen aenden coninc. ²⁰ Ende aldus soe bleef die coninc in sinen simplen staet, behalven dat Olyvier sinen staet hadde als des conincx sone, ende hi onthielt veel edele mannen van des conincx hove. ²¹

Daer na namen die seven coningen van Yerlant orlof, ende si gingen

11. In de vijftiende-eeuwse literaire teksten is de adellijke bruidegom doorgaans 18 jaar oud, zijn bruid 15 jaar oud. Het eerste levensjaar telde men als 1 jaar oud, enzovoort. In de twaalfde eeuw was dit nog 15 om 12. Elke volgende eeuw kwam er een jaar bij.

12. Oliuier qui ne dormoit pas vint en chemise ouuri[r] lhuys au roy qui entra seul en la chambre et vint au lit de sa fille. ou il la reconforta le mieulx quil peust En disant quil sauoit bien de pieca que elle estoit trop ieune pour coucher avecques les hommes.

13. La quelle ne luy respondit riens pour chose quil luy sceut ne peust dire.

14. pour ce prist conge delle et luy dist que elle estoit fort mal contente de luy puy que elle ne luy donnoit responce.

15. Apres ce quil fut party les dames vindrent qui la leuerent.

16. Puy quant elle fut preste elle vint en la messe.

17. niet manck en ginc: niet mank liep — middeleeuwse humor: de bruid had de huwelijksnacht doorstaan zonder tijdelijk of blijvend lichamelijk letsel.

18. mais ce ne fut pas sans estre regardee de plusieurs gens qui tous dung accort iugerent que elle ne clochoit pas.

19. La messe fut dite et le disner passe qui fut tresplantureux de tous biens

20. et tint le roy court ouuerte lespace de quinze iours apres lesquelz tous les seigneurs prindrent conge de luy

21. Et le roy demoura en son simple estat reserue que Oliuier en son estat comme filz de roy et retint plusieurs nobles hommes de sa court

weder om, hem luyden presenterende tallen tijden bereit te wesen totten diensten vanden coninc ende van Olyvier, wien dat God also veel gracen gegeven hadde dat hem alle menschen seer beminden, ende men seyde dat hem God vanden Hemel gesonden hadt om die salicheit vanden gemeynen oerbare.²²

Die twist[en ende tweedrachten]²³ die onder die edel mannen wa[ren],²⁴ stelde Olyvier in vreden na zijn vermogen.²⁵ Die arme ridders worden rijk over mits sine miltheit.²⁶ Hi was²⁷ een beschermer van wedewen ende weesen ende allen mistroestigen [ende raetloosen gaf hi]²⁸ troest ende raet na sijnre macht.²⁹ Ende [metten corsten geseyt]:³⁰ alle die doechden die mogelic waren te wesen in enen sterflichen lichaem, die waren bloyende in desen alder edelsten ridder, in alsulcker wijs dat hem elck³¹ seer beminde, ende gebenediden die ure van zijnre toecoemste, ende hielden³² den coninc vore seer wijs ende voersichtich,³³ om dat hij in so corter tijt hadde leeren kennen sijne seden, ende om dat hi alsoe wel verbeyt ende toegesien hadde sijn dochter uut te huweliken also volmaectelijck ende soe doechdelijc, sonder op enige ghiericheit of rijcdom te peysen.³⁴

22. ¶ Les roys dirlande prindrent conge et sen retournerent eulx offrans tousiours estre apprestez au seruice du roy et de Oliuier au quel dieu auoit donne tant de graces que tout le monde laymoit et disoit on que dieu lauoit enuoye des cieulx pour le bien et le salut de la chose publique

23. Homburch [1510]: twist — aangevuld naar Jan van Ghelen 1576.

24. Homburch [1510]: was — aangepast naar Jan van Ghelen 1576.

25. Les debatz et discors que entre les nobles hommes estoient : Oliuier les appaisoit a son pouoi[r]

26. Les poures cheualiers par sa largesse deuenoient riches.

27. Jan van Ghelen 1576: was oock

28. Homburch [1510]: hi gaf — verbeterd naar Jan van Ghelen 1576.

29. Il estoit garde des veufues et des orphelins et de son pouoi[r] a tous desconfortez et desconseilles donnoit confort et conseil

30. [metten corsten geseyt] ontbreekt in Homburch [1510] — aangevuld naar Jan van Ghelen 1576.

31. Jan van Ghelen 1576: elck men[sch]e

32. Jan van Ghelen 1576: si hielden

33. voersichtich: verstandig

34. Briefuement toutes vertus qui estoient possible destre [e6v] en corps de homme mortel estoient florissans en ce tresgentil cheualier Et tellement que chascun laymoit et benissoit sa venue Et tenoient le roy a sage et prudent qui auoit sceu cognoistre si de leger ses mours et que ainsi auoit garde a marier sa fille si vertueusement et sans penser a

Aldus leefde die coninc in groter salicheit ende ruste van binnen sijnen huys, ende in groten love van buyten, ende hi was alsoe seere ontsien ende ghevreesst dat hem nyemant onvrede en dorste doen, mer hij was meester ende heere van allen sinen gebueren. ³⁵

Die schone Helena, die grof ³⁶ was met kijnde, en [g4ra] was niet van minre waerdicheit, nae haer te spreken van eenre vrouwen, dan haer man was, want alle doechden, medeliden, soeticheit ende oec ander virtuten die in eenre vrouwen moghen ende behoren te wesen, waren in haer. ³⁷ Ende het geboerde na dat si haren tijt voldraghen hadt, dat sij in arbeyde lach ende barde enen schone sone, die welcke bi sinen kersteliken name ³⁸ genaemt worde Henric. ³⁹

Doen dat kint gheboren was, doen was die coninc seer blide, ende het gaf so veel vroechden, ende allen den ghenen vande conincrijcke, datte[t] ⁴⁰ wonder was. ⁴¹ Maer dat selve kint ⁴² wiste ende kende wel dattet noch behorede te wesen dat kint meer ghemint ende costeliker gehouden dan si hem deden, want het was die vroemste ridder die nye geboren en was. ⁴³ Nochtans en was hi geen coninc van Engelant, want

couuoitise

35. Ainsi vesquisoit le roy en grant prosperite et a grant aise par dedens son hostel et en grant louenge et gloire au par dehors Et estoit tant craint et doubte que nul ne luy osoit faire desplaisir mais estoit maistre et seigneur de tous ses voisins

36. grof was met: zwanger van

37. La belle et bonne helayne qui grosse estoit nestoit pas de maindre recommandation endroyt soy pour femme comme son dit mary estoit Car toute bonte. pitie douceur ne aussi aultres bien que ne femme peult et doit estre estoit en elle.

38. kersteliken name: doopnaam

39. Aduint que apres que elle eut porte son terme elle accoucha dung beau filz qui eut nom par baptesme henry — Henric: zeer gebruikelijke naam van middeleeuwse Engelse koningen (in spe), van wie Henry I (ca. 1068-1035) de eerste was en Henry VIII (1491-1547) de laatste.

40. Homburch [1510]: datter

41. Cest enfant donnoit tant de lysesse au roy et a tous ceulx du royaume que cestoit merueille

42. dat selve kint: de vertaling is geïnspireerd, maar de brontekst is corrupt. Hs. Gent, UB 470, fol. 125v: “mayz silz eussent congny quel Il deuoit estre encorre leussent Il plus chery quilz ne faisoient” : maar als zij geweten zouden hebben wat er nog van het kind zou worden dan zouden ze nog meer van hem gehouden hebben dan ze (al) deden [...].

43. Mais celuy enfant sceut et cogneut quil deuoit encore estre lenfant plus ayme et cher tenu quilz [ne] le faisoient Car ce fut lung des plus vaillant cheualier qui oncques fut.

hi sterf jonc, twelck groot jammer was. ⁴⁴

Aldus leedt den tijt een langhe wijle, ende die schone Helena wort weder om grof van kinde. ⁴⁵ Ende als die tijt volbracht was, wort si verlost van een jonge dochter, die welcke seer hoochlic ende rijckelic ter kercken gedraghen was ende kersten ghedaen, ende men gaf haer den naem Clarissa. ⁴⁶

Die schone Helena ende Olyvier waren also versot op haer kinderen dattet wonder was, ende ⁴⁷ het en geeft mij geen wonder, want si hadden des wel reden. ⁴⁸ Die moeder hadde die kinderkens altijd in haer armen, ⁴⁹ ende si en mochte dat gesichte van haer niet derven. ⁵⁰ Het was oic die tijt cortinghe van Olyvier, want dat co[n]incrijcke ⁵¹ van Engelant was doen in payse ende vreden, ende hi en wiste hem in gheenrehande saken te veronledygen ende den tijt over te brengen dan met jaghen, vlieden ⁵² ende goede chyere te maken. ⁵³

44. touteffoys il ne fut pas roy dangleterre car il morut ieune dont ce fut pitie et dommage.

45. Vng long temps se passa et tant que la belle helaine fut de nouuel grosse denfant.

46. laquelle quant temps fut se deliura dune belle fille laquelle fut tressolennellement baptisee et luy donna on en nom clarisse.

47. ende: maar

48. La belle helaine et Oliuier aussi sestoient tant assotez de leurs enfans que dure merueille et ie nen suys pas esbahy car il le deuoient bien estre

49. Dat wil zeggen dat zij de aandacht en zorg voor haar kinderen niet uitbesteedde aan een gouverneur of gouvernante, waarmee zij afweek van wat gebruikelijk was. Ook het zogen van een kind werd in deze milieus normaliter toevertrouwd aan een min.

50. La mere les auoit tousiours entre ses bras et ne pouoit perdre la veue de eulx

51. Homburch [1510]: couincrijcke

52. vlieden: jagen met roofvogels als haviken, sperwers en valken

53. Cestoit le passe temps de oliuier car le royaulme dangleterre estoit en paix et ne se sauoit a quoy occuper sinon daller chasser. voller et faire bonne chere.